

Received / Makale Geliş Tarihi 05.01.2024
Published / Yayınlanma Tarihi 29.02.2024
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 8 (39)
pp / ss 342-349

Araştırma Makalesi / Research Article
10.5281/zenodo.10775622
Mail: editor@pejoss.com

İsa Toruk

<https://orcid.org/0009-0009-5759-2426>

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilecik / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/00dzfx204>

Doç. Dr. Nurullah Aydeniz

<https://orcid.org/0000-0003-0297-4717>

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bilecik / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/00dzfx204>

Din Eğitiminde Çocuk ve Hikâye

Child and Story in Religious Education

ÖZET

Eğitim öğretimde içerik olarak hangi düşünce ve değerlere yer verileceği elbette önemlidir. Ancak bir o kadar önemli olan husus ise içeriğin nasıl aktarılacağıdır. Bir yöntem ve teknik sorunu olarak karşımıza çıkan bu duruma en iyi çözüm yollarından biri hikâyedir. Aslında hikâye yolu ile duygu, düşünce, değer ve olayları aktarma insanlığın çok eski zamanlardan beri başvurduğu bir yöntemdir ve bunun ilk örneği destanlardır. Öte yandan bu aynı zamanda ilahi bir metottur. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve dini literatürde kıssa olarak yer alan olaylar ilahi mesajı insanlara iletmek amacıyla işe koşulmuş birer yöntem ve tekniktir. Eskimez bir yöntem olarak çağlar boyu eğitiminde işe koşulan hikâyenin günümüz din eğitimi için taşıdığı imkânı, Kur'an kıssalarının din eğitiminde bir materyal olarak değerlendirilmesi gerektiği ve günümüz dini içerikli hikâyelerin kritiği çalışmamızın odak noktasıdır. Literatür taraması yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada hikâyeyi bir teknik olarak değerlendirmenin özellikle çocukların bilişsel ve duyuşsal açıdan gelişimine katkı sağlayabileceği, Kur'an-ı Kerim kıssalarının çocukların dini eğitiminde önemli imkânları barındırdığı ve günümüz dini içerikli hikâyelerin nicelik ve nitelik bakımından bir gelişme kaydetmeler de konu ve üslup bakımından bazı hususlara dikkat etmeleri gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Eğitim, Yöntem, Hikaye, Kıssa.

ABSTRACT

In education, it is certainly important to include which thoughts and values will be addressed in terms of content. However, an equally important issue is how the content will be delivered. One of the best solutions to this problem, which arises as a method and technique issue, is storytelling. In fact, conveying emotions, thoughts, values, and events through storytelling is a method that humanity has been resorting to since ancient times, and the first examples of this are epics. Furthermore, this is also a divine method. The events mentioned in the Qur'an and referred to as stories in religious literature are methods and techniques employed to convey the divine message to people. The opportunity of storytelling, as an age-old method is carry for contemporary religious education, the need to consider the Qur'anic stories as a material in religious education, and the critique of contemporary religious-themed stories are the focal points of our study. In the study conducted through literature review method, it has been concluded that evaluating storytelling as a technique can contribute to the cognitive and affective development of children, Qur'anic stories hold significant opportunities for children's religious education, and although contemporary religious-themed stories show progress in terms of quantity and quality, they need to pay attention to certain aspects in terms of subject matter and style.

Keywords: Religion, Education, Method, Story, Narrative.

1. GİRİŞ

İslam inancına göre her çocuk fitrat üzere doğar. Kur'anî bir kavram olan fitrat, yaratılış ve belli yeteneklere sahip olma anlamına gelmekle birlikte özelde yaratıcıyı tanıma eğilimi olarak açıklanır (Hökelekli, 1996, s.47). İnsanda var olan bu özellik Kur'an'da açıkça beyan edildiği gibi günümüz gen çalışmalarıyla da teyit edilmiştir. Öyle ki genler üzerine yapılan çalışmalarla insanda bir tanrı geni olduğu saptanmıştır (Tarhan, 2009, s.62). Sahip olduğu bu yetenek sayesinde insan çocukluktan itibaren nereden geldiği, nereye gittiği, yaşamın ve ölümün ne olduğu sorularına sürekli bir cevap arayışındadır. Bu anlam arayışı sayesinde insan yüce bir kudretin varlığı inancına ulaşır ve ona sığınır. Bu yolculuğun da ona sağladığı katkı huzur, güven ve dayanma gücüdür (Yavuzer, 2021,s.70).

İnsanda var olan anlam arayışı ve yaratıcı inancı toplumsal hayatta ortak bir din olarak karşımıza çıkar. Yapılan tüm çalışmalar göstermiştir ki yeryüzünde dinsiz bir toplum yoktur. Bunu H. Bergson, şu sözleriyle açıklar: *Geçmişte ne ilmi ne sanatı ne de felsefesi olan insan toplulukları bulunduğu gibi bugün de bu tür toplumlara rastlanabilir. Fakat dinsiz toplum asla var olmamıştır* (Günay, 2003, ss.224-225). İlahi dinlerin öğretileriyle, arkeolojik ve antropolojik çalışmalarla elde edilen bulgularla örtüşen bu açıklamayı belki en güzel Göbeklitepe örneklendirmektedir. Zira insanlığa ait tespit edilmiş en eski kalıntılardan biri olan Göbeklitepe'de mevcut eserler hem insanların toplum şeklinde varlığını sürdürdüğünü hem de bir dinden yoksun olmadıklarını ortaya koymaktadır (Baloğlu, 2021, s.15).

Din, onsuz var olamamış toplumların ürettiği kültürün de en önemli belirleyicisidir. Dinin bu rolü kültürün sadece üretiminde değil korunmasında ve geleceğe aktarılmasında da oldukça işlevseldir. Bir başka ifade ile din toplumun en küçük kurumu olan aileden en büyüğü olan devlete kadar bütün müesseselere nüfuz etmiştir. Aile, ahlak, edebiyat, sanat, eğitim, sağlık, ekonomi, bilim ve kültür gibi toplumun bütün organlarında etkisi görülen bir değerler manzumesidir (Okumuş, 2017,s.41-42).

Din ve kültür toplumların kimliğini de inşa etmektedir. Bir toplumu diğerlerinden ayıran ve onu nevi şahsına münhasır bir varlık yapan kültürü korumak ve yetiştirmekte olan nesillere aktarmak hayati derecede önemlidir. Bu amaca yönelik olarak günümüz toplumlarının olağanüstü bir gayret gösterdiği söylenebilir. Özellikle insan karakterinin büyük oranda şekillendiği ilk çocukluk evresi bu açıdan değerlendirilmesi gereken en verimli zaman dilimidir (Tongar, 2018,s.22). Gelişmiş toplumlarda söz konusu amaca yönelik ciddi eğitsel faaliyetlerin yürütüldüğü bir gerçektir. Örneğin Almanya'da kilise, okul öncesi eğitimde oldukça etkindir. Adı geçen ülkede çocuklar mabetlere götürülmekte, dua, vaftiz ve ayin gibi etkinliklere katılmaları sağlanarak dini tecrübe edinmelerine çalışılmaktadır. Bir başka Avrupa ülkesi olan Finlandiya'da din eğitimi okul öncesi eğitimin bir parçası olarak görülmektedir. İlgili yaş grubu çocuklara özellikle İncil hikâyeleri okunarak dini değerler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Belçika'da ise okul öncesi Katolik eğitimde güne dua ile başlanmakta, dini içerikli oyunlar, resimler, ilahiler ve özellikle hikâyelerle çocukların dini eğitimleri gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte çocukları toplu halde kiliseye götürmek de eğitsel bir faaliyet olarak sürdürülmektedir (Çelebi vd., 2016, s.2282).

Kültür ve medeniyetin, buna bağlı olarak toplumsal kimliğin korunması ve sürdürülmesi milletlerin varlığının devamı noktası vazgeçilmezdir. Ülkemiz de bu kapsamda örgün ve yaygın eğitimde gerekli adımları atmıştır. 4. sınıftan 12. sınıfa kadar okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin bir yasa ile zorunlu hale getirilmesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu konudaki resmi politikasını ifade etmesi bakımından değerlidir. Öte yandan Türkiye, yaygın din eğitiminde yaş sınırlamasını kaldırmıştır. Bu bağlamda mevcut Kur'an kurslarına ilave olarak okul öncesi dönem çocukları için açılan 4-6 yaş kurslarını Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesinde faaliyete geçirmiştir (Türkmen, 2019, ss.10-11).

Kültürün varlığını korumada ve gelecek nesillere aktarımını sağlamada din, kültür, ahlak, tarih, edebiyat ve sanat gibi derslerin gerek örgün gerekse yaygın eğitim faaliyetlerine konu edilmesi elbette bir zorunluluktur. Bunların hangi kademede ne kadar süreyle ve hangi içeriklerle verileceği eğitiminin önemli gündem maddeleridir. Ancak bir o kadar önemli olan ise nasıl aktarılacağıdır. Zira yöntem, teknik ve materyal bir eğitsel faaliyetin nasıl gerçekleştirileceğini belirleyen unsurlardır ve bu unsurlar en az eğitsel faaliyetin içeriği kadar önemlidir. Bu çalışmada hem bir materyal hem bir teknik hem de içerik olarak hikâyenin din eğitimindeki önemi konu edilmektedir. Bu kapsamda bir teknik olarak hikâyenin eğitime katkısı, Kur'an kıssalarının ilahi mesajın aktarılmasındaki rolü ve günümüzde eğitsel amaçlarla yazılmış hikâyelerin eleştirisi makalenin odak noktalarını teşkil etmektedir. Çalışma nitel araştırma kapsamında literatür taraması ve doküman analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Literatürde din eğitimi bağlamında hikâyeyi konu edinen çalışmalar az da olsa mevcuttur. Bunlardan biri Din Eğitimi ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikâye adlı araştırmadır. İlgili çalışmada Yaşar Fersahoğlu, iletişim kavramını açıklamakta ve bir iletişim yöntemi olarak hikâyenin temel nitelikleri,

faydaları ve aktarılışı üzerinde durmaktadır (Fersahoğlu, 2003). Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye adlı çalışmada ise Muhiddin Okumuşlar, hikâyenin özellikle epistemolojik yönü üzerinde durmakta ve İslami kaynaklarda hikâyeye verilen önemi açıklamaktadır (Okumuşlar, 2006). Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi adlı çalışmada Mustafa Önder, din eğitiminde çocuklar için en önemli ihtiyacın sevgi olduğunu belirtmekte, din dilinin ve dini kavramların dikkatle kullanılması gerektiğini ifade etmektedir (Önder, 2013). Adı geçen makale çalışmalarından farklı olarak hikâyeler lisansüstü çalışmalara da konu edilmiştir. Buna bir örnek olarak Kadriye Sena Bayrak'ın hazırladığı Okul Öncesi Dönem Hikâye Kitaplarında Hz. Peygamber Tasavvurunun İncelenmesi adlı yüksek lisans tezi verilebilir. Tezin birinci bölümünde çocuğun dini ve ahlaki gelişim süreci üzerinde durulmuş ve çocuklarda dini tasavvur konusu işlenmiştir. İkinci bölümde özellikle okul öncesi dönemde dini hikâyelerin eğitimdeki değeri ve önemi işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber tasavvuru üzerine yazılan kitapların içerik ve biçim yönünden bir eleştirisi yapılmıştır (Bayrak, 2022). Tarafımızdan yapılan çalışma, hem bir yöntem olarak hikâyeyi konu edinmesi hem Kur'an kıssalarının din eğitimindeki rolünü ele alması ve hem de günümüz hikâye kitaplarının bazı örnekler üzerinden kritiğini yapması bakımından önceki çalışmalardan farklıdır. Bu yönüyle çalışma daha kuşatıcı bir perspektife sahiptir.

2. BİR YÖNTEM OLARAK HİKÂYE

Kelime anlamı itibari ile anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek ve taklit etmek anlamlarına gelen hikâyeye, sözlükte gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle görülen, duyulan, yaşanmış veya yaşanması mümkün olan olayların okuyucuya haz verecek şekilde anlatıldığı bir türdür (Türkçe Sözlük, 2005 s.891). Hayatı ve olayları anlamlandırmada, topluma ve dine uyum sağlamada bir rehber rolü üstlenen hikâyeye, aslında insanoğlunun ilk edebi türlerinden biri olan destanlarla birlikte ortaya çıkmıştır (Türkedebiyatı, 2023).

İlk dönemlerinden itibaren insanlığın değişik amaçlarla kullandığı bir yazı türü olan hikâyeyi öne çıkaran belli unsurlar vardır. Bunlar olay, kişiler, mekân, zaman, dil ve anlatımdır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak herhangi bir hikâyede hakkında konuşulan bir olay ve o olayla ilişkili insanlar bulunmaktadır. Bununla birlikte olayın geçtiği yer ve zaman da hikâyenin önemli unsurlarıdır. Fakat bu unsurların arasındaki ilişkiyi kuran dil ve anlatımdır. Bu nedenle hikâyelerin dili deyimler ve atasözleriyle, etkili sözcük ve tamlamalarla zenginleştirilmektedir (Türkedebiyatı, 2023).

Hikâyeler dini, kültürel ve ahlaki değerlerin asırlar boyu taşıyıcısı olmuştur. Yani insanlar kültürlerini, inançlarını, geleneklerini ve tecrübelerini hikâyeyi bir vasıta kılarak sonraki nesillere aktarmıştır. Zira hikâyenin herhangi bir meselenin anlaşılmasında ve hafızada kalıcı olmasında diğer edebi türlere bir üstünlüğü vardır. Hikâyeyi öne çıkaran ve onu etkili kılan da barındırdığı dört temel prensiptir. Bunlardan ilki nedenselliklerdir. Hikâyelerde geçen olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulur. Bu sayede okuyucu veya dinleyici olayların içine çekilir, aralarındaki bağı kurmaya ve onları yorumlamaya sevk edilir. İkinci prensip çatışmadır. Hikâyenin içinde yer alan karakterler arasında hep bir çatışma yaşanır. Bu çatışma sayesinde yaşanan olumsuzluklara, engellere ve kötülöklere karşı verilen mücadele anlatılmaya çalışılır ki bu da ilginin artmasına vesile olur. Üçüncü prensip karmaşıklığıdır. Hikâyede tek tip olaylar zinciri yoktur. Asıl hedef belirlenmiş amaca ulaşmak olsa da yolda karşılaşılan problemler bulunur ve onlar aracılığıyla hikâyeye tekdüze olmaktan kurtarılır. Bir başka prensip ise karakterdir. Hikâyeleri güçlü, etkili ve ilgi çekici kılan karakterlerin kendisidir. Karakterler ve onların arasındaki ilişkiden doğan eylem ve hareketlilik ise hikâyeyi etkili kılan bir başka unsurdur (Willingham, 2011, s.62-63).

Hikâyelerin sahip olduğu unsurlar ve prensipler kadar hikâyenin anlatımında kullanılan teknikler de önemlidir. Zira çocukların hikâyeye anlatımına odaklanmalarında, kahramanlarını hatırlamada ve onu yorumlamada kullanılan anlatım teknik ve materyallerinin etkisi çoktur (Dede, 2018,s.62).

Türkiye'de din eğitiminin öncü isimlerinden olan Beyza Bilgin'in de hatırlattığı gibi bu konuda çocukların somut işlemler döneminde olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve temel ihtiyaçları dikkate alınarak özel yöntem ve teknikler kullanılmalıdır (Önder, 2020, s.147). Yapılan çalışmalarla günümüzde hikâyeye anlatım tekniği konusunda oldukça mesafe kat edilmiştir. Bu konuda hatırı sayılır bir çeşitlilik söz konusudur. Kullanılan tekniklerin ilki *Geleneksel Anlatım*'dir. Ses tonu, jest ve mimiklerle hikâyeye anlatımının yapıldığı bu teknikte, çocukların düşünme becerilerini geliştirmek, dili iyi kullanmalarını sağlamak ve kelime hazinelerini zenginleştirmek hedeflenir. *Karaktere Bürünerek Anlatım*'da ses tonu, jest ve mimikler ön plandadır ve bunlar etkili kullanılarak hikâyede sürükleyicilik sağlanır. *Pantomim ile Anlatım*'da ise sadece jest ve mimikler kullanılır. Bu özelliği nedeniyle özellikle okul öncesi çocukların bedenlerini tanımada etkilidir (Karadağ ve Çalışkan ,2005, s.109). *Hikâyeye Tamamlatma* tekniğinde ise hikâyenin bir kısmı anlatılır kalan kısmı ise çocuklara yorumlatılır. Bu sayede hikâyenin nasıl devam

edebileceği hakkında yorum yapmaları sağlanır. *Hikâye Oluşturma* ise çocukların önceden belirlenmiş bir konu hakkında hikâye oluşturmalarını ifade etmektedir. Bu teknikte çocuklar hem kendi düşüncelerini hem de takım arkadaşlarının düşüncelerini değerlendirme imkânı bulur. Bir nevi takım çalışması yapılı (Dereobalı ve Özcan, 2018, ss.61-62).

Erken çocukluk döneminde hikâye anlatımında özellikle materyaller hikâyeyi daha ilgi çekici yapmaktadır. Materyaller sayesinde hikâye çocukların dünyasında daha öğretici, ilginç ve eğlenceli hale gelir. Buna iyi bir örnek *Kuklalarla* hikâye anlatımıdır. Özellikle küçük çocukların sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağlayan bu teknikle çocuklar eğlendirildiği gibi onlara duygularını ifade etmede, hayal güçlerini geliştirmede, yaratıcı düşünme ve iletişim kurma becerilerini artırmada katkı sağlanmaktadır. *Hikâye Torbaları İle Anlatım*'da ise farklı malzemelerin içinde olduğu bir torba oluşturulur ve bu malzemelerle hikâye kurulur. Hikâye torbasını oluşturmadan önce kazanımlar belirlenir. Bu kazanımlar doğrultusunda hikâye malzemeleri seçilir. Çocukların özellikle kelime bilgisi ve dil becerilerini geliştirmede çok etkilidir. *Panolarla Anlatım*'da hikâye anlatıcısı bir panoyu hikâye anlatımında kullanır. Hikâye ile ilgili görsel unsurları anlatım sürecinde panoya asar. Panoda görsellik ön planda olur ve çocuklar hikâyede olayları daha iyi anlar ve yorumlarlar (Balaban vd., 2020, 102-105). Kâğıt katlama sanatı olarak bilinen ve Japonya'da ortaya çıkan *Origami* tekniğinde ise farklı ebatlarda kullanılan bir kâğıtla figürler oluşturulur. Hikâye, yapılan figürlerle somutlaştırılır ve görselleştirilir. Bu sayede hikâyenin etki gücü artırılır (Tuğrul ve Kavici, 2002, s.5).

Hikayeler din eğitiminde de oldukça etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Aslında bu ilahi bir terbiye metodudur. Kur'anî bir yöntemdir. Bundan sonraki başlıkta kısasa adıyla bu durum örneklendirilecektir.

3. KUR'AN VE SÜNNETTE KISSA

Sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi manalara gelen kısasa kelimesi, bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması / hikâye edilmesidir (Şengül, 2022, s.498). Kur'an-ı Kerim'de özellikle peygamberlerin hikâyeleri için kısasa yerine hikâye anlamındaki kasas ile hadîs ve nebe'kelimeleri kullanılır (Yazıcı, 1998, s.480).

Kur'an kıssaları ile hikâyeler her ne kadar metot bakımından benzer olsa da aralarında önemli farklılıklar vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki kıssalar, mitoloji ve efsane gibi tarihte üretilmiş belirsiz hikâyeler değildir. Kısasa, tarihte gerçekleşen olayların ilahi bir dille muhataplarına anlatılmasıdır. Bununla birlikte Kur'an kıssaları ile hikâye arasındaki en önemli farklardan bir diğeri kıssaların anlatılış amaçlarıdır. Kur'an'da geçen kıssaların zikredilmesinin başta gelen gayesi Allah'ın tek ve gerçek tanrı olduğunu duyurmaktır. Hayatın dünyadan ibaret olmadığını, ölümlerle birlikte yeni bir hayatın başladığını bildirmektir. Peygamberlerin hak, adalet, iyilik ve doğruluk gibi değerler uğruna mücadelesi, Allah'ın razı olduğu ve sevdiği insanların kesin olarak mutluluğa ulaşacağı O'na isyan edenlerin, zulüm ve kötülükle insanlara muamele edenlerin ceza göreceği gibi mesajlar Kur'an kıssalarının amaçları olarak zikredilebilir (Kutup, 2015, ss.176-188).

Kuran-ı Kerim'de geçen kıssalarda milletler, peygamberler, önemli şahıslar ve tabiat üzerinden mesajlar verilir. Bu anlatımlarda gaye bilimsel veya tarihi bilgi vermek değil, ilahi mesajın anlaşılmasını sağlamaktır. Evrensel, insani ve ahlaki değerlerin de anlatıldığı Kur'an kıssalarında adil-zalim, doğru-yalancı ve iyi-kötü gibi çocukların da ilgi gösterebileceği zıt karakterlerle hayata yön veren mesajlar sunulur (Cerrahoğlu, 2003, s.172).

Kur'an kıssalarının insanlığa vermiş olduğu mesajlar özellikle çocuk eğitiminde hikâyeleştirilerek ciddi bir materyale dönüştürülebilir. Zira Kur'an kıssalarının konuları ile çocukların merakını çeken konular arasında güçlü bir benzerlik vardır. Bu konuların başında Allah'ın nasıl bir varlık olduğu; dünyanın, insanların ve hayvanların nasıl yaratıldığı; Hz. Peygamber (sav)'in hayatı gelmektedir (Yavuz, 2013, ss.183-187). Öte yandan okul öncesi çocuklar için Kur'an kıssaları önemli değerleri barındırmaktadır. Bu bağlamda iyilik, doğruluk, yardımlaşma, arkadaşlık, temizlik, insan, doğayı koruma, hayvan sevgisi ve paylaşma konuları burada hatırlanabilir (Bayrak, 2022, ss.69-70). Örneğin Allah'ın insanı çok sevmesi ve onu yeryüzünde kendisine halife yapması (Bakara 2/30-34), ona olan sevgisini göstermesi bakımından çok anlamlı olduğu gibi insanların birbirini sevmesi gerektiğine dair mesaj da barındırmaktadır. Allah'ın insanı yaptığı hatadan dolayı yalnız bırakmaması ve onu affetmesi (Bakara 2/35-37), yapılan hataları bağışlamak gerektiğine dair önemli bir veridir. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kıskanması ve bu kıskançlığın öldürmeye teşebbüse kadar varmasına rağmen (Yusuf 12/7-20), onun kötülüğe kötülükle karşılık vermeyip kardeşlerine iyilik yapması (Yusuf 12/88-102), sosyal hayatta hemen her insanın karşılaşabileceği benzer durumlarda nasıl davranması gerektiğine dair ahlaki bir öğretiler. Hz.Eyyüb'un yaşadığı zorluklara rağmen

asla ümidini kaybetmemesi ve nihayetinde muradına ermesi (Enbiya 21/83-84), sabrın karşılaşılan güçlükleri aşmada nedenli önemli olduğunu ifade etmesi bakımından güzel bir örnektir. Hz. Yunus'un yaptığı hatadan dolayı pişmanlık duyması ve af dilemesi (Saffat 37 /139-148), özeleştirisi yaparak insanın kendinden kaynaklanan kusurlarını görmesi ve özür beyan etmesi adına bir diğer önemli örnek davranıştır. Bilginin ve ahlaklı olmanın değerini en güzel anlatan örnek ise Hz. Lokman'dır (Lokman 31/12-19). İlgili yerde Hz. Lokman, sevgi ve şefkatle oğluna ahlaki değerleri kazandırmaya çalışmaktadır (Eyüpoğlu, 2009, s.116.).

Kur'an'da geçen kıssaların yanında Hz. Peygamberin hadislerde anlattığı olaylar da vardır. İslam'ın ilk öğretmeni Hz. Peygamber, bir hadisinde yolda giden bir adamın kuyudan su içtikten sonra çok susayan bir köpeğe su vermesinden dolayı Allah'ın onu bağışladığını anlatır ki bu örnekten murad yeryüzündeki canlılara karşı insanın şefkatli olması gerektiğidir (Karacelil, 2007,ss.60-61). Kel, Abraş (Ala tenli) ve Kör'ün hikâyesinde Yüce Allah'ın zorluklardan kurtardığı ve nimetlendirdiği üç kişiyi örneklendirir. Daha sonra bu kişilerin verilen nimetlere karşı gönderilen bir melekle nasıl imtihan edildiklerini anlatır. Bu anlatımıyla o, insanın içinde bulunduğu koşullarla sürekli sınındığı mesajını verir. Bin dinar borçlanan kişinin hikâyesinde Hz. Peygamber, Allah'ı şahit tutarak borç alan adamı anlatır. Aldığı borç parayla uzun bir yolculuğa çıkan bu adamın borcunu ödeme zamanı geldiğinde nasıl sözüne sadık kalarak borcunu ödediği ahlaki bir davranış olarak örneklendirilir. Bu anlatımlar ile Hz. Peygamber, inananların hem Allah'a hem insanlara hem de diğer canlılara karşı nasıl bir tavır içinde olması gerektiğini açıklar (Seyyid, 2010 ,ss.62-63).

Kur'an kıssaları ile Hz. Peygamber'in hadislerde naklettiği olaylar, yaşanmış gerçek verilerden beslenen hikâyenin İslam eğitiminde bir metot olarak en başından itibaren etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

4. GÜNÜMÜZ DİNİ HİKAYELERİNE ELEŞTİRİSEL BİR BAKIŞ

Hikâyelerin eğitimdeki etkisini fark eden düşünürler, modern eğitimde insanın şekillenmesinde hikâyenin etkisini görmüşler ve güçlü bir eğitim yöntemi olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'de özellikle 1980'li yıllardan sonra dini içerikli hikâyelerin başladığı ve 2000'li yıllardan sonra ise asıl gelişimin olduğu görülür. M. Yaşar Kandemir, Mustafa Yazgan, Hasan Nail Canat ve Cahit Zarıfolu başarılı çalışmalarlarıyla çocuklara yönelik dini hikâyeler yazımında öncülük yapmışlar ve başarılı eserler vermişlerdir. Ülkede siyasal değişim ve ekonomik alanda iyileşmenin görüldüğü 2003 yılıyla birlikte dini hikâyelerin yazımında sürekli bir artış olmuştur. Yazılan hikâye kitaplarında ele alınan başlıca konuların Allah, Hz. Muhammed, din, Kur'an-ı Kerim, hadis, ahlak, ibadet, iman, peygamberler tarihi ve sahabe olduğu görülür. Okul Öncesi dönemine yönelik ahlaka, dine, sosyal hayata dair konular hakkında hikâye kitaplarında sevgi, merhamet, saygı, sorumluluk, adalet, sabır, şükür, yardımlaşma, doğruluk, güvenirlilik, iyilik, özür dilemek, dua, Allah, Peygamber, din, kitap, kâinat, insan, vatan, bayram ve camii sevgisine dair kavramlar öne çıkmaktadır (Turanalp, 2017, s.48).

Okul öncesi dönem çocukları için yazılmış, üzerinde durulmaya değer hikâyeler mevcuttur. Bunlardan ilki Minik Kalbim Kur'an'la Buluşuyor adlı hikâye kitabıdır. Hafsa Fidan Vidinli'nin hazırladığı çalışmada Emir Can adlı küçük bir çocuğun peygamberleri tanırken başından geçen heyecan dolu olaylara yer verilmiştir. Kitapta yer alan "Nuh Peygamber Canlıları Tufandan Kurtarıyor" hikâyesinde hayvan sevgisine dikkatler çekilirken "İbrahim Peygamber Putları Kırıyor" hikâyesinde ise "Tevhit"e vurgu vardır. "Yusuf Peygamber Kuyudan Kurtuluyor" hikâyesinde ise Hz. Yusuf'un çocukluğundan itibaren başlayan büyük mücadelesi, azmi ve sabırlı oluşu anlatılıyor. "Musa Peygamber Asasıyla Denizi Yarıyor" başlığı ile Hz Musa'nın kararlılığı, cesareti, toplumunu kurtarmak için Firavuna karşı verdiği mücadele anlatılıyor (Vidinli, 2023).

Rıza Şemseddin tarafından hazırlanan Kur'an Bahçesi adlı çalışmada hikâyelerle Kur'an ayetleri anlatılmaktadır. Bunlardan "Dedenin Öğüdü" hikâyesinde Besmele söylemenin önemi, "Nazife Bir şeyi Söylemeyi Unutmadın mı?" Hikâyesinde ise selamlaşma değeri anlatılır. "Bakkal Amcanın Dükkânı" adlı hikâyede Yüce Allah'ın nimet vermesi ve şükür konusu ele alınmaktadır. "Emre ve Fakir Adam" hikâyesinde güzel konuşmak değeri üzerinde durulurken "Piknik" hikâyesinde "...kendî ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." ayeti konu edinilir. "Hata Yaptım" hikâyesinde ise "Ve Allah yaptıklarımızı görüyor" ayeti işlenir.

Özkan Öze tarafından kaleme alınan "Davud Peygamber" hikâyesinde insanın değeri ve yetenekleri, şükür, Allah'a saygı ve itaat, cesaret, çalışkanlık ve Allah'ın iyilere yardımı konularına dair mesajlar vardır. Davut Peygamber hikâyesinde bir çocuk olan Hz. Davud'un güzel sesi ile Yüce Allah'ı anarak şarkılar ve ilahiler okumasından bahsedilir. Hz. Davud harika sesi ile güzellikleri ve iyilikleri anlatır ve herkes onu

dinler. O, henüz bir çocuk olmasına rağmen, Calut adında sürekli kötülükler yapan bir lidere karşı Talut'un yanında yer almıştır. Bu savaşta Calut'un güçlü ordusu yenilmiş, Talut'un ordusu Allah'ın yardımıyla başarılı olmuştur (Öze, 2017, ss.5-23).

Peygamber kıssalarına yönelik "Çocuklar İçin Peygamber Efendimiz" hikâyesi Özkan Öze'nin diğer bir çalışmasıdır. Ceyhun Şen'in etkili çizimleriyle katkı sağladığı hikâyede Öze, Peygamberimizin hayat hikâyesine Kâbe'nin kuruluşuna değinmekle başlamakta, ardından Fil olayını işlemektedir. Kitap okul öncesi çocukları için başarılı bir çalışmadır. Bu çalışmada Hz. Peygamber'i anlatırken çocukların hem akıllarına hem de gönüllerine hitap edilmeye çalışılırken gerekli olmayan konulardan ve abartıdan da olabildiğince uzak durulmuştur.

Günümüzde okul öncesi dönem çocuklarına yönelik dini hikâyeler alanında büyük değişimler olmuştur. Bununla birlikte bu dönem için hazırlanan dini hikâyelerde önemli eksiklikler görülür. Dini hikâyelerde içeriklerin oluşturulmasında çocuğa görelilik ilkesinin ihmal edilmesi önemli bir sorundur. Mesela dini hikâyelerde çokça yer alan mucize gibi olağan üstü olayların anlatımında çocuğun seviyesinin göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Çocuklar için hazırlanan dini hikâyelerdeki içeriklerin onların bilişsel ve duyuşsal süreçlerine uygun hazırlanması büyük önem arz eder. İçerikler, çocuk gerçekliği dikkate alınıp çocuğun temel özellikleri göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır. Konuların anlatımında bir yetişkin dili kullanılmamalıdır. İşlenen konu ve temanın çocuğun seviyesine uygunluğu, dil ve üslup iyi ayarlanmalıdır. "Cezalandırıcı Allah" anlatımı çocukta korku temelli bir Allah anlayışı oluşturacağından Yüce Allah'ı anlatırken merhamet, sevgi ve affetme vurgusu önde olmalıdır. Allah'ın insanları ve toplumları ağır musibetlerle sınaması gibi olaylar bu dönem çocukları tarafından operasyonel düşünemedikleri için anlaşılabilir. Bu dönem hikâyelerinde melek iyilikle özdeşleştirilebilir fakat put, şeytan ve cin gibi varlıkların olmaması çok daha olumludur (Yağcı, 2022, ss 45-46).

Okul öncesine yönelik dini hikâyelerin bazılarında bağlı, bileşik ve sıralı cümlelerin olması çocuk için olumsuz bir durum teşkil eder (Yağcı, 2022,s.44). Hikâyelerde yabancı kavramların bulunması çocuğun hikâyeyi anlamasında diğer olumsuz bir engeldir. Diğer bir problem, hikâye kitaplarının çoğunda kaynakçaya yer verilmemesidir. Kaynakça, kitapta yer alan bilgilerin güvenilirliği açısından büyük önem taşır. Çalışmanın literatüre uygunluğunu, hikâye kitabını oluştururken belli prensiplerin takip edildiğini ve yöntemlerin kullanıldığına dair bilgi verir. Hikâyelerde görülen en büyük problemlerden bir diğeri şüphesiz hurafelerin yer aldığı olayların anlatılmasıdır. Kur'an'da yer alan kıssaların menkıbe ve hikâyelerle anlatımında birçok yanlış malumat oluşturulmuş ve sözlü gelenekle bu yanlışlar devam ettirilmiştir. Bu durum, dini hikâyelerin yazımı ve anlatımında bilimsel yöntemlerin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çocukların kendilerinden en çok hikâye dinledikleri anne, baba, büyükanne ve büyükbaba gibi aile fertlerinin İslam'ı temel ve doğru kaynaklardan öğrenmelerinin gerekliliğini de gösterir (Önder, 2020, s.144).

Çocukların algılama gücü, zihinsel, fiziksel ve duygusal gelişimleri dikkate alınarak okul öncesi çocukları için yazılacak hikâyelerde başlıca önemli hususlar vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Eserlerde kullanılan kelime sayısı aşırı olmamalı ortalama kelime sayısı kırk olmalıdır ve çocukların anlamını bildiği kelimelerden hikâyeler oluşturulmalıdır.
- Mecazlı anlatım olmamalı ve cümleler ikinci veya üçüncü anlamı çağrıştırmamalıdır.
- Kelimeler çocukların ruh ve zihin duygusuna hitap etmeli, öğrenilebilir, işlevsel ve destekleyici olmalıdır. Cümleler tek zamanlı olarak kullanılmalıdır. Cümlelerde bileşik zamanlı fiiller yer almamalıdır. Çocuklarda geçmişe ait bilgi birikimi olmamasından bu tür fiillerin çocuk tarafından anlaşılması güçtür.
- Tasvirler çocukların ilgi alanına uygun olmalı ve tasvirlerde aşırıya kaçınılmamalıdır. Hikâye anlatımında çocuk resimleri mutlaka görmeli ve yorumlamalıdır. Çocuğun çevresinden olmayan ve çocuğun kavraması mümkün olmayan resimlerin kullanılması çocuk için anlamsızdır.
- Ninniler, resimli kitaplar, şarkılı oyunlar, tekrar kelimelerinin olduğu tekerlemeler, bilmeceler, masallar bu yaş grubunun sevdiği türdür. Özellikle diyalog ağırlıklı olması çocuğun daha fazla ilgisini çeker.
- Bu dönemde çocuklarda cinsiyet farkındalığı olmamıştır. Bu dönemde cinsiyet farkını kesin hatlarıyla ortaya koyan eserlere yer verilmemelidir (Yalçın ve Aytas, 2017, ss.62-63).

5. SONUÇ

İnsanoğlu sahip olduğu inanç, düşünce ve değerleri bir sonraki nesillere aktarma kaygısını her zaman duymuştur. Bu amaçla bulduğu ve etkili bir şekilde kullandığı tekniklerden biri kuşkusuz hikâyedir. Hikâye etme yoluyla verilmek istenen mesaj, bir olay örgüsü içinde yer alan karakterler ve onlar arasında geçen diyaloglar yoluyla aktarılır ki bu teknik iletilmek istenen mesajı somut bir şekilde muhataba ulaştırır ve anlamayı kolaylaştırır. Hikâyenin sunduğu bu imkânın farkına aran insanoğlu destanlarla başlayan süreçte bu tekniği her daim kullanmıştır.

Hikâye ile anlatım aslında ilahi bir metottur. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve dini literatürde kıssa olarak bilinen olaylar, İslam inancına göre yaşanmış gerçek veriler olmaları itibariyle hikâyeden farklılaşsa da gördüğü işlev aynıdır ve ilahi mesajı somut örnekler üzerinden aktarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda özellikle peygamberlerin hayatları üzerinden anlatılan onlarca olay örnek olarak burada zikredilebilir.

Hikâyeler özellikle çocuklara yönelik din eğitiminde önemli imkânlar barındırmaktadır. Bilişsel ve duygusal seviyelerini gözeterek hikâyeler, onlara bilgi, düşünce, inanç, tutum ve değer gibi kişiliklerini inşa etmeye aracılık edecek dini ve kültürel unsurları aktarmakta ve gelişimlerine ciddi katkı sağlayabilmektedir.

Günümüzde hikâyenin çocuklara sağladığı katkı hakkında daha fazla bir farkındalık olduğu söylenebilir. Özellikle 1980'li yıllar dini içerikli hikâyelerin ortaya çıkmasında bir dönüm noktası olmuştur. Yaşar Kandemir, Mustafa Yazgan, Hasan Nail Canat ve Cahit Zarifoğlu, öncü isimler olarak burada hatırlatılabilir. 2000'li yıllarda değişen siyasi atmosfer ile birlikte dini hikâyelerin yazımında sürekli bir artış olmuştur. Söz konusu hikâyelerde Allah, Hz. Muhammed, din, Kur'an-ı Kerim, hadis, ahlak, ibadet, iman, Peygamberler ve sahabe gibi konular öne çıktığı görülmektedir.

Dini içerikli hikâyelerin yaygınlaşması toplum adına önemli bir gelişmedir. Ancak hikâye yazımında çocukların gelişim düzeyini dikkate alarak bazı hususlara azami dikkat edilmesi gerektiği de bir gerçektir. Bu bağlamda kelime sayısının sınırlı sayıda tutulması, mecazi anlatımdan kaçınmak, bileşik zamanlı fiillere yer vermemek önemli birkaç husus olarak zikredilebilir.

KAYNAKÇA

- Balaban, E., Köse, M. & Görücüler, M. (2020). *Çocuk edebiyatı ve masal anlatımı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Baloğlu, A.(2021). *Son hurafe deizm*. (2. Baskı.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bayrak, K. S. (2022) *Okul Öncesi Dönem Hikâye Kitaplarında Hz. Peygamber Tasavvurunun İncelenmesi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] (774093), SB Enstitüsü, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Cerrahoğlu, İ.(2003). *Tefsir usulü*, (13.Baskı.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelebi, K., Şahin, M., Bütün, N. ve Kol, S. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının din dersine yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2279-2292.
- Dede, A. (2018). *Haydim masal anlatalım*, (2.Baskı.). Tazekitap.
- Dereobalı, N. & Özcan, M.(2018) Erken çocukluk döneminde yapılandırılmamış materyallerle hikâye oluşturma'nın önemi. *Dil Dergisi*, 169(1), 51- 65.
- Eyüpoğlu, O.(2009). Samsun'da Kur'an günleri, XI. Kur'an ve risalet sempozyumu, Fecr Yayınları.
- Fersahoğlu, Y. (2003). Din eğitimi ve öğretiminde bir İletişim yöntemi olarak hikâye. *Ekev Akademi Dergisi*, 7(16), 121-125.
- Günay, Ü.(2003). *Din sosyolojisi*. (6.Baskı.). İnsan Yayınları.
- Hökelekli, (1996). Fıtrat. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (C. 13, ss. 47- 48). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karacelil, S.(2007). *Çocuğuma dinimi öğretiyorum*, (2.Baskı.). Timaş Yayınevi..
- Karadağ, E. & Çalışkan, N. (2005). Dramada beden dili, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6(2), 103-113.
- Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir*, (A. Parlıyan, Çev.). (2004). Konya Kitapçılık.
- Kutup, S. (2015). *Kur'an'da edebi tasvir*. İşaret Yayınları.

- Okumuş, E.(2017). *Dinin gölgesinde*. Marifet Mektebi.
- Okumuşlar, M. (2006). Din eğitiminde etkin bir yöntem olarak hikâye. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 237-252.
- Önder, M. (2013). Sevgi, din dili ve hikâyelerin çocukların din eğitimindeki yeri ve önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 1285-1298. <https://dx.doi.org/10.9761/JASSS899>
- Önder, M. (2020), Türkiye’de okul öncesi eğitiminin temel taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin. *Dini Araştırmalar Dergisi* 23/58, 127-150. <https://doi.org/10.15745/da.771805>
- Öze, Ö.(2017), Davut peygamber, (2.Baskı.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Seyyid, A.M. (2010). *Çocuk eğitiminde peygamberimizin metodu*, (Çev. A.Yılmaz). Beka Yayınları.
- Şengül, İ. (2022). Kıssa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 25, ss. 498-500). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tarhan, N.(2009). *İnanç psikolojisi*. Timaş Yayınevi.
- Tongar, H.(2018). *Korkutarak değil sevdirek din eğitimi*, (2.Baskı.). Hayykitap.
- Tuğrul, B. & Kavici, M. (2002). Kağıt katlama sanatı origami ve öğrenme, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(11), 1-17.
- Turanalp, M. F.(2017). *Dini içerikli çocuk kitaplarının öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Hikâye*. Türkçe Sözlük, (10.Baskı, s. 891).
- Türkedebiyatı (2023). Hikâye (Öykü) Nedir? Türleri ve Özellikleri. <https://www.turkedebiyati.org/hikaye-oyku/>
- Türkmen, E. (2019). Eğitimde ilk adım. *Diyanet Aile Dergisi*, 9, 4-11.
- Yalçın, A. & Aytaş, G.(2017). *Çocuk edebiyatı*. (9.Baskı.). Akçağ Yayınları.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Yavuzer, H.(2021). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. (16.Baskı.). Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, H.(1998). *Hikaye*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 17, ss. 479-485). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Vidinli, H. F. (2023). *Minik kalbim Kur’an’la buluşuyor*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Willingham, D.T. (2011). Çocuklar okulu neden sevmez. (Çev.İ. Katırcı). İthaki.
- Yağcı, S.(2022). Çocuklara yönelik peygamber hikâyeleri üzerine bir inceleme: Okul öncesi için peygamber hikâyeleri örneği, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (14), 37-61. <https://doi.org/10.53112/tudear.1175845>